

Vrijheid en het alternatief voor Europa

Eurosepsis in standpunten van PVV en AfD in aanloop naar de verkiezingen van 2017

Scriptie pre-master Nederland-Duitsland-Studies
Radboud Universiteit, Faculteit der Letteren
Student: P.J. Oortgiesen
Begeleider: prof. dr. Paul Sars
Datum: 2018-05-30

Radboud Universiteit

Vrijheid en het alternatief voor Europa

Samenvatting

In dit onderzoek wordt onderzocht in hoeverre de standpunten van de AfD en de PVV in aanloop naar de verkiezingen van 2017 als eurosceptisch kunnen worden gekenmerkt.

Gebleken is dat het concept eurosceptisiteit deel is van een groter concept, derhalve zijn de partijprogramma's voor deze verkiezingen en tweets geplaatst in aanloop naar de verkiezingen geanalyseerd om te bekijken of deze de kernideeën van de EU steunen of afwijzen en of deze de huidige vorm van de EU steunen of afwijzen. De analyse bestaat uit een contextanalyse, kwalitatieve analyse en kwantitatieve analyse. Het blijkt dat de PVV zeer kritisch is op de EU, de AfD daarentegen is gematigder. In het taalgebruik valt op dat de AfD erg genuanceerd is over de EU en dat de PVV erg direct is en veel gebruik maakt van stijlfiguren. De PVV wordt ingedeeld als zeer afwijzend tegenover de EU, de AfD als tamelijk afwijzend.

Inhoud

1	Inleiding	7
2	Bronmateriaal	9
2.1	Eisen aan het bronmateriaal	9
2.2	Overzicht primair bronmateriaal	9
2.2.1	Website PVV	10
2.2.2	Website Afd	10
2.2.3	Twitteraccount PVV	11
2.2.4	Twitteraccount Afd	11
2.2.5	Verkiezingsprogramma's	11
2.2.6	Verkiezingsposters	12
2.2.7	Reclamespots verkiezingen	12
2.3	Selectie bronmateriaal	12
3	Theoretisch kader en methode	13
3.1	Populisme	13
3.1.1	Kenmerken	13
3.1.2	PVV	15
3.1.3	Afd	15
3.2	Eurosceptis	16
3.3	Analysemethode	19
4	Analyse	21
4.1	Contextanalyse	21
4.1.1	Oprichten van een politieke partij in Nederland	21
4.1.2	Oprichten van een politieke partij in Duitsland	21
4.1.3	Partijgeschiedenis en -structuur van de PVV	22
4.1.4	Partijgeschiedenis en -structuur van de Afd	23
4.1.5	Krachtenveld waarbinnen de partijen opereren	25

4.2	Verwerking van het bronmateriaal	26
4.3	Kwalitatieve analyse.....	27
4.4	Kwantitatieve analyses	29
4.4.1	Eerste kwantitatieve analyse	29
4.4.2	Tweede kwalitatieve analyse.....	31
4.4.3	Beperkingen en suggesties voor verder onderzoek	32
5	Conclusie.....	33
6	Bibliografie.....	35

1 Inleiding

We hope to see a Europe where men of every country will think as much of being a European as of belonging to their native land -Winston Churchill, 1948

Deze zin sprak Churchill uit in 1948 in een toespraak toen hij in Nederland was voor het Congres van Europa in Den Haag. Op dit congres ontstonden de eerste gezamenlijke ideeën voor een politieke, economische en monetaire unie van Europa; men zag Europa als de toekomst.

Dit was 70 jaar geleden en de idealen uit die tijd zijn voor een groot deel verwezenlijkt, maar of mensen zich werkelijk Europeaan voelen, is maar zeer de vraag. Wat niet veranderd is, is dat Europa de gemoederen bezighoudt, vooral sinds bekend is geworden dat het Verenigd Koninkrijk de EU zal verlaten. Het Verenigd Koninkrijk is niet het enige land waarin er stemmen opgaan om de EU te verlaten, uit menig land in Europa hoort men de roep om 'minder Europa'. Vaak laten partijen die als rechtspopulistisch gekwalificeerd worden een eurosceptisch geluid horen (Mudde, 2007, p. 159; Rydgren, 2007). Het is daarom interessant om van enkele partijen na te gaan in hoeverre zij als eurosceptisch gekwalificeerd kunnen worden. Gezien de Nederlands-Duitse context van de studie NDS, ligt het voor de hand hier de AfD en de PVV voor te selecteren. Gelet op het feit dat zowel in Nederland als in Duitsland in 2017 verkiezingen waren voor het parlement luidt de hoofdvraag:

In hoeverre zijn de standpunten van de PVV en de AfD in aanloop naar de nationale verkiezingen in 2017 in Nederland en Duitsland eurosceptisch te noemen?

Deze hoofdvraag is vervolgens onderverdeeld in de verschillende deelvragen:

1. Wat is eurosceptis?
2. Wat zijn eurosceptische standpunten?
3. Welke standpunten van de AfD/PVV kunnen als eurosceptisch worden aangemerkt?

Om de hoofdvraag te beantwoorden is begonnen met een beschouwing van bronmateriaal dat mogelijk kan dienen om de standpunten van de partijen uit af te leiden. Vervolgens wordt onderzocht wat eurosceptis precies inhoudt en hoe de standpunten van de partijen geanalyseerd kunnen worden. Daarna wordt een uitvoerige analyse gemaakt die bestaat uit een contextanalyse, kwalitatieve analyse en kwantitatieve analyse. De conclusies van het onderzoek worden kort samengevat in het laatste hoofdstuk. In de bijlage zijn alle onderzochte gegevens te vinden, evenals gedetailleerde resultaten van de analyses.

2 Bronmateriaal

2.1 Eisen aan het bronmateriaal

De eerste stap bij het uitvoeren van dit onderzoek is vaststellen hoe politieke partijen hun standpunten kenbaar maken. Middelen waarmee politieke partijen hun standpunten bij kiezers bekendmaken zijn bijvoorbeeld: partijprogramma's, interviews, wervingsfilms, posters, Twitterberichten, openbare debatten.

Om een evenwichtige vergelijking te maken is het wel belangrijk om van beide partijen vergelijkbaar materiaal te selecteren, dus van beide partijen bijvoorbeeld de partijprogramma's, verkiezingsposters, Twitterberichten.

De hoofdvraag heeft betrekking op de verkiezingen van 2017 en daarom worden alleen materialen die voor het publiek beschikbaar waren vanaf 1 januari 2016 als geschikt onderzoeksmateriaal aangemerkt. Daarnaast geldt voor primair bronmateriaal van de PVV dat dit op of voor 15 maart 2017 beschikbaar moet zijn gemaakt en voor primair bronmateriaal van de AfD dat dit op of voor 24 september 2017 beschikbaar moet zijn gemaakt (de datum waarop de verkiezingen plaatsvonden). Bronmateriaal dat geselecteerd wordt, kan voor diverse doelgroepen bestemd zijn, omdat eurosceptische standpunten in al het materiaal voor zouden kunnen komen. Materiaal wat bedoeld is voor een nationaal, regionaal of lokaal publiek is dus allemaal relevant.

2.2 Overzicht primair bronmateriaal

Omdat in 2017 in Duitsland en in Nederland verkiezingen zijn geweest voor de Bondsdag respectievelijk de Tweede Kamer, ligt het voor de hand om de verkiezingsprogramma's van de AfD en PVV voor dit jaar met elkaar te vergelijken. Daarnaast gebruikt Geert Wilders, als boegbeeld van de PVV, vooral Twitter om te communiceren met zijn publiek, daarom is het PVV-Twitteraccount van Geert Wilders (@geertwilderspvv), gezien het grote aantal volgers een geschikte primaire bron. Er zijn nog andere primaire bronnen beschikbaar, zie daarvoor tabel 1.

Bron	Type	Opmerking	Datum
_pvv	Twitteraccount	937 volgers ¹	2018-05-25
geertwilderspvv	Twitteraccount	946.976 volgers	2018-05-25
afd	Twitteraccount	117.955 volgers	2018-05-25
Alice_Weidel	Twitteraccount	47.526 volgers	2018-05-25
AG_AfD (Alexander Gauland)	Twitteraccount	95 volgers	2018-05-25
Reclamespot PVV verkiezingen 2017	Video		2017-02-08
Reclamespot AfD verkiezingen 2017	Video		2017-09-01
Verkiezingsprogramma PVV	Verkiezingsprogramma	Is slechts 1 bladzijde	
Verkiezingsprogramma AfD	Verkiezingsprogramma		
Verkiezingsposters PVV	Verkiezingsposter		
Verkiezingsposters AfD	Verkiezingsposter		

Tabel 1 Overzicht primaire bronnen

2.2.1 Website PVV

Op de website van de PVV (<https://www.pvv.nl/>) vallen de volgende dingen op (geraadpleegd op 2018-05-16):

- Hetgeen wat het meest in het oog springt, is de grote banner waar foto's worden getoond. Er moet naar beneden gescrold worden om de inhoud te bekijken.
- De website oogt nogal gedateerd
- Nieuwsbrieven in het archief op de pagina gaan van 2010 t/m december 2014
- Persberichten werden voor het laatst bijgewerkt op 31 mei 2016
- De pagina met interviews werd het laatst bijgewerkt op 27 december 2013
- Op de homepage worden teksten van speeches van PVV'ers gedeeld maar vooral tweets van het account @geertwilderspvv. Niet alle berichten van dit account worden daar geplaatst.

Dit wijst erop dat de PVV zijn website niet als primair communicatiemiddel ziet, eerder wordt gebruik gemaakt van Twitter.

2.2.2 Website AfD

De website van de AfD is te vinden onder de volgende URL (geraadpleegd op 2018-05-18): <https://www.afd.de/>

---

¹ Dit is geen typefout

- Het eerste wat opvalt is een grote foto van Berlijn met de tekst 'Es geht um uns'. Er moet naar beneden gescrold worden om inhoud te bekijken.
- De website ziet er vrij modern uit, deze is recent ontwikkeld of vernieuwd.
- Op de site zijn veel pagina's te vinden waar de partij haar standpunten toelicht.
- Er worden veel recente commentaren van politici (zoals Alexander Gauland en Alice Weidel) gepubliceerd.
- Alle vertegenwoordigers in de Bondsdag hebben een eigen pagina met een kleine biografie.
- Er zijn links te vinden naar AfD Kompakt, het partijblad van de AfD

Dit wijst erop dat de AfD haar website ziet als een belangrijk communicatiemiddel.

2.2.3 Twitteraccount PVV

Het Twitteraccount @geertwilderspvv is het PVV-gerelateerde account met de meeste volgers (zie de tabel). Het is niet inzichtelijk welke nationaliteit de volgers hebben; er worden geregeld Engelstalige berichten geplaatst.

Een interessant gegeven is dat Donald Trump veel van Twitter gebruik maakt om te communiceren, voorheen vooral met zijn aanhangers maar nu zelfs met de gehele wereld, bijvoorbeeld over de atoomdeal met Iran. Hierdoor kan er buiten de traditionele media om met grote groepen mensen gecommuniceerd worden.

2.2.4 Twitteraccount AfD

Het Twitteraccount @afd is het AfD-account met de meeste volgers. Enkele partijprominenten hebben ook meer dan 10.000 volgers, maar geen zo veel als Geert Wilders. Dit duidt erop dat Twitter voor de AfD minder belangrijk is dan voor de PVV, hoewel het mogelijk is dat de PVV veel buitenlandse volgers heeft.

2.2.5 Verkiezingsprogramma's

Het verkiezingsprogramma van de PVV is erg kort: slechts 1 bladzijde en werd door Geert Wilders op Facebook gepubliceerd op 26 augustus 2016 (Trouw, 2016).

Het verkiezingsprogramma van de AfD is uitgebreider dan dat van de PVV, 76 pagina's. Een verklaring voor het grote verschil in omvang kan gevonden worden in de verschillen in eisen die gesteld worden aan politieke partijen in Nederland en Duitsland. Zie daarvoor paragrafen 4.1.1 en 4.1.2.

2.2.6 Verkiezingsposters

De verkiezingsposters bevatten weinig tekst en lenen zich derhalve niet voor een analyse in het kader van dit onderzoek.

2.2.7 Reclamespots verkiezingen

Bij een reclamespot zijn visuele en stilistische elementen belangrijker voor het overtuigen van de kiezer dan inhoudelijke. Derhalve worden geen reclamespots geanalyseerd.

2.3 Selectie bronmateriaal

Twee typen bronnen zullen geanalyseerd worden: Twitteraccounts en partijprogramma's om de volgende redenen:

- Twitteraccounts zijn een modern medium wat veel door (bepaalde) politici wordt gebruikt, partijprogramma's zijn een traditioneel medium. Mogelijk laat een analyse hier interessante verschillen, of juist overeenkomsten zien.
- Waar de PVV veel volgers op Twitter heeft, heeft de AfD een uitgebreid partijprogramma. De nadruk ligt bij beide partijen op een ander medium.

3 Theoretisch kader en methode

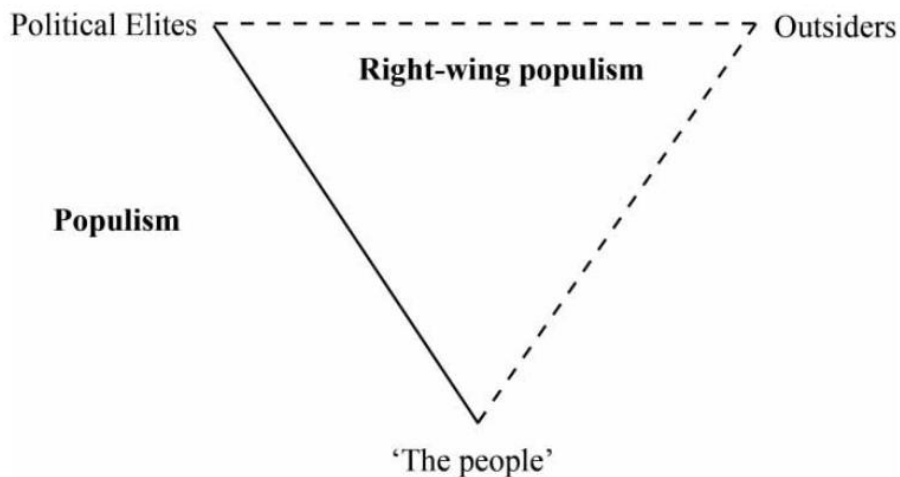
In dit hoofdstuk wordt ingegaan op een aantal theoretische concepten die van belang zijn voor het onderzoek. De relatie van de partijen tot dit theoretisch kader wordt ook nader verklaard. Daarna wordt uit de theorie een methode ontwikkeld die toegepast kan worden om het bronmateriaal te analyseren.

3.1 Populisme

Omdat de PVV en AfD onlosmakelijk met het thema populisme verbonden zijn en hun meningen en uitspraken niet zonder deze context geïnterpreteerd kunnen worden, zal het populisme hier worden verklaard. Tevens wordt er een korte achtergrond van de beide partijen gegeven en wordt de relatie van AfD en PVV met het populisme omschreven. Een meer gedetailleerde beschrijving van de partijgeschiedenis en -structuur van deze partijen is te vinden in paragraaf 4.1.

3.1.1 Kenmerken

Volgens Berbuir, Lewandowsky en Siri (2015) plaatsen populistische partijen het volk als een eenheid met bepaalde belangen of wensen, tegenover de corrupte elite die zijn eigen belangen dient. De complexiteit van de democratie wordt door populistten bijvoorbeeld eenvoudig voorgesteld als een kwaadwillende, politieke elite. Een andere belangrijke eigenschap is dat zij de wensen van de meerderheid (het volk) belangrijker vinden dan rekening houden met minderheidsgroepen. Behalve door de politieke elite wordt volgens het *rechts*-populisme het volk tevens bedreigd door buitenstaanders. Sinds 11 september 2001 wordt volgens deze auteurs vooral de Islam als een gevaar voor de samenleving gepresenteerd door rechts-populisten. In figuur 1 zijn de belangrijkste kenmerken van het (rechts-)populisme schematisch weergegeven.

Figuur 1 De driehoek van het populisme (Berbair et al., 2015)

Ook Rydgren (2007) meent dat populisten de maatschappij in twee homogene groepen verdelen, de ene groep het 'pure volk' en de andere groep 'de corrupte elite'. Om afstand te creëren tussen zichzelf en de gevestigde politiek (zowel regering, als oppositiepartijen), doen populisten het voorkomen alsof er, hoewel er een grote verscheidenheid is aan politieke partijen, sprake is van een homogene politieke klasse. Deze strategie stelt populistische partijen in staat zich te presenteren als de voorvechters van de democratie, als een nieuw type partijen, dat de zorgen van de gewone man serieus nemen.

In zijn boek *Populism in Western Europe* (2014) stelt Teun Pauwels over populisme: "*The term is used so inconsistently in vernacular and scholarly language that some have argued to discard it altogether.*" (p. 27). Desondanks benoemt hij in zijn boek drie typen populistische partijen die zich lenen voor het bestuderen van populisme in een Europese context (pp. 27-28):

- Neoliberaal populisme – partijen die beweren dat de gulheid van de belastingbetaler ondermijnd wordt door de bureaucratische en politieke elite. Deze partijen willen een kleine overheid en weinig interventie door de staat.
- Sociaal populisme – partijen die het 'pure volk' associëren met arbeiders en 'de elite' met de burgerlijke klasse. Deze partijen willen het kapitalistische systeem hervormen.
- Nationaal populisme – partijen die claimen dat de dromen van de politiek correcte elites over een multiculturele samenleving een gevaar zijn voor de homogene natiestaat. Deze partijen willen een strikter immigratiebeleid.

Verder noemt hij naast de 'politieke elite' en 'het volk' als belangrijke thema's van populistten ook directe democratie (via referenda bijvoorbeeld) als een punt wat bij het repertoire van

populisten hoort. Het zou beargumenteerd kunnen worden dat dit punt samenvalt met 'het volk' omdat het hier gaat om het 'teruggeven van de macht aan het volk' (via directe democratie).

3.1.2 PVV

Pauwels (2014) plaatst Wilders en zijn PVV in de categorie nationaal populist. Deze indeling is goed te verklaren indien uitspraken van Wilders als 'wij willen Nederland weer van ons maken' worden beschouwd. Een ander voorbeeld voor het nationaal-populistische karakter van de politiek de PVV is de zogenaamde “minder Marokkanen”-uitspraak van Wilders, waar hij nu door het Openbaar Ministerie voor vervolgd wordt.

Ook Vossen (2017) meent dat de PVV zich sinds 2006 ontwikkeld heeft tot een nationaal-populistische partij, die vergelijkbaar is met het Belgische Vlaams Belang, het Franse Front National en de Oostenrijkse FPÖ. Tevens schrijft hij over Wilders dat deze ervan overtuigd is dat de Islam een totalitaire ideologie is die erop uit is om de wereld te onderwerpen en dat de islamisering van de publieke ruimte een deel is van een strategie. De progressieve elite in Nederland en in de meeste andere Europese landen erkennen het gevaar van de islamisering volgens Wilders niet. Omdat het volgens Wilders om een gevecht op leven en dood gaat, schuwt hij maatregelen die in strijd zijn met de grondwet, zoals het sluiten van moskeeën en het verbieden van de koran, niet. Daarnaast is het naar de mening van de PVV nodig dat Nederland uit de EU treedt, omdat Nederland anders op het gebied van begroting, grenscontroles, verlenen van asiel en vrijheid van religie aan EU-bepalingen gebonden is.

3.1.3 AfD

Het populistische karakter van de AfD blijkt duidelijk aan het feit dat zij zich aan de Duitse kiezer presenteren als een alternatief voor de gevestigde partijen (die zij Altpartijen noemen) en zich presenteren als de partij voor de gewone man of het volk.

Volgens Vossen heeft de AfD zich ontwikkeld van een conservatief-liberale partij met sterke eurosceptische² tendensen tot een nationaal-populistische partij die contacten met de PVV, Front National en FPÖ niet langer schuwt. Belangrijk hiervoor waren de successen die de partij behaalde in het oosten van Duitsland, nadat AfD-politici als Bernd Lucke kritische uitspraken hadden gedaan over de multiculturele samenleving, nationale veiligheid en de islam. Door de sterke democratie binnen de partij kregen nieuwkomers die zich vooral

---

² Vossen verklaart niet hoe deze term door de lezer geïnterpreteerd moet worden

vanwege het immigratiethema tot de partij aangetrokken voelden veel invloed binnen de partij.

3.2 Eurosceptis

Uit de literatuur blijkt niet duidelijk wat voor standpunten van politieke partijen nu precies als eurofiel of eurofoob getypeerd moeten worden. Bij zoeken naar de term 'Euroscepticism' komen vooral resultaten naar boven waarbij de mening van burgers gemeten wordt.

Taylor noemt in zijn boek "The End of European Integration" een aantal punten van kritiek die 'anti-Europeanen' vaak noemen (Taylor, 2008):

1. Budget en uitgaven
2. Corruptie, hebzucht en verspilling
3. Common Agricultural Policy (agrarisch beleid van de EU)
4. Buitensporige interventies in nationale aangelegenheden
5. Immigratie

Andere auteurs noemen factoren die de ontwikkeling van euroscepticisme in de hand werken:

Empirical research has shown four factors influencing the development of Eurosceptic attitudes towards the European integration: cost-benefit analysis of EU accession and membership – the utilitarian factors, fear of the impact of the integration upon the national identity – the identity factors, distrust in the supra-national institutions and the perceived threats to national sovereignty – the political factors and hostility towards the cultural and societal model of the EU – the cultural factors (Leconte, 2010; McLaren, 2004, 2006, 2007; Gabel, 1998; Gabel and Palmer, 1995).³ (Bârgăoanu, Radu, & Negrea-Busuioc, 2016)

Naar aanleiding van dit citaat zijn er dus vier factoren van invloed op de ontwikkeling van een Eurosceptische houding bij burgers:

1. Kosten/ baten EU-lidmaatschap (utilitaire factor)
2. Integratie van EU en invloed daarvan op de eigen identiteit (identiteitsfactor)
3. Wantrouwen in EU-instituties en de bedreiging van nationale soevereiniteit (politieke factor)
4. Vijandigheid jegens het culturele en sociale model van de EU (culturele factor)

---

³ De auteurs maken hier niet duidelijk wat zij bedoelen met 'Eurosceptic' attitudes. Dit is mogelijk niet dezelfde definitie als de door Kopecký en Mudde gebruikte definitie.

Volgens Kopecký en Mudde (2002) en Mudde (2007) kan de houding van politieke partijen tegenover Europese integratie op basis van twee dimensies gecategoriseerd worden: diffuse steun (diffuse support) en specifieke steun (specific support). Diffuse steun houdt in dat een partij het eens is met de onderliggende ideeën van Europese integratie zoals een geïntegreerde markteconomie en gedeelde soevereiniteit; de dimensie diffuse steun verdeelt partijen in eurofobe en eurofiële partijen. Indien een partij vindt dat de EU de onderliggende ideeën van Europese integratie goed weerspiegelt (of zich ten minste in de juiste richting ontwikkelt), is er sprake van specifieke steun; de dimensie specifieke steun verdeelt partijen in EU-optimistische en EU-pessimistische partijen. (Mudde, 2007, p. 161). Kopecký en Mudde formuleren het zo:

Europhiles believe in the key ideas of European integration underlying the EU: institutionalized cooperation on the basis of pooled sovereignty (the political element) and an integrated liberal market economy (the economic element). [...] Europhobes do not support (and often even oppose) the general ideas of European integration underlying the EU. [...] EU-optimists believe in the EU as it is and as it is developing, either because they are satisfied with the way it has been set up and is running, or because they are optimistic about the direction of development of the EU (Batory, 2001). [...] EU-pessimists, in contrast, do not support the EU as it is at the moment, or are pessimistic about the direction of its development. (Kopecký & Mudde, 2002)

Opvallend is wel dat de auteurs de houding van Margaret Thatcher, hoewel zij Europese integratie vooral in een economisch perspectief zag, als eurofiel omschrijven, omdat zij de ideeën die ten grondslag liggen aan de EU, een gedeelde soevereiniteit van lidstaten in supranationale instellingen accepteerde zowel op politiek als op economisch vlak.

Op basis van de beschreven dimensies kunnen vier mogelijke partijposities onderscheiden worden:

		Steun voor Europese Integratie	
		Eurofiel	Eurofoob
Steun voor EU	EU-optimist	<i>Euro-enthousiastelingen</i>	<i>Europragmatici</i>
	EU-pessimist	<i>Eurosceptici</i>	<i>Euroafwijzers</i>

Tabel 2 Typering van partijstandpunten tegenover Europese integratie. Aangepast van Populist Radical Right Parties in Europe p. 162, door C. Mudde, 2007, Cambridge: Cambridge University Press

Euro-enthousiastelingen steunen zowel de onderliggende ideeën van Europese integratie en de EU. Slechts weinig rechtspopulistische partijen zijn euro-enthousiast.

Europragmatici geloven (enigszins paradoxaal) niet in de onderliggende ideeën van Europese integratie (zij kunnen tegen zijn, of hier neutraal tegenover staan), maar steunen wel de EU.

Euroafwijzers vinden de EU een bedreiging voor de nationale identiteit en bekritisieren vaak het "ontbreken van democratie" in de EU.

Eurosceptici geloven in de basisbeginselen van Europese integratie maar vinden de huidige vorm van de EU niet goed of zijn niet tevreden over de richting waarin de EU zich beweegt. Het grootste deel van de rechtspopulistische partijen hangt dit standpunt aan.

Punt van kritiek op deze indeling is dat er ook nog een categorie 'Euroneutraal' zou kunnen worden onderscheiden, waarbij Europa van weinig belang wordt geacht. (Caiani & Guerra, 2017, p. 31). Omdat voor zowel de PVV als de AfD Europa een belangrijk punt is, lijkt het zeer onwaarschijnlijk dat het ontbreken van deze categorie een probleem zal vormen voor de analyse.

Door een partij eerst te classificeren als eurofiel dan wel eurofoob en vervolgens als EU-optimist of EU-pessimist kan de partij ingedeeld worden volgens de beschreven typering. Daarvoor moet eerst bepaald worden bij welke standpunten een partij op een bepaalde manier getypeerd wordt.

In het artikel van Kopecký en Mudde wordt van enkele Oost-Europese partijen een wat preciezer analyse gemaakt om deze zo in te delen naar het door hen voorgestelde model. De door de auteurs gemaakte analyse is echter nogal vaag en onduidelijk en gedaan aan de hand van een geaggregeerde indruk die de auteurs hebben met betrekking tot standpunten van de partij, website van de partij, stemgedrag, uitlatingen en publicaties van vooraanstaande politici; er worden geen echte criteria benoemd waarmee nu precies bepaald wordt wat een partij tot eurofoob of eurofiel maakt. Een ander manco in het artikel is dat onvoldoende duidelijk wordt gemaakt wat nu precies het onderscheid is tussen eurofobe en EU-pessimistische standpunten, zoals het geval is bij bijvoorbeeld het standpunt van de Slowaakse KDH dat zij ethische besluiten zelf willen kunnen nemen. Dit lijkt te gaan over een behoud van soevereiniteit. Het kan echter beargumenteerd worden dat de manier waarop, of welke soevereiniteit wordt overgedragen aan de EU toegepast moet worden voor een indeling volgens de schaal EU-optimist en EU-pessimist. De auteurs delen de KDH in als eurosceptisch (dus wel bereid om soevereiniteit over te dragen), hoewel deze partij een sterke

wens heeft zelf over cultureel en ethisch beleid te kunnen beslissen. Waarom deze partij dan toch als eurofiel wordt bestempeld, wordt door de auteurs niet duidelijk gemotiveerd.

Uit het artikel blijkt ook dat er binnen een partij verschillende facties kunnen zijn, die er verschillende ideeën op nahouden met betrekking tot de Europese Unie (bijvoorbeeld KDH in Slowakije). De auteurs gebruiken in één voorbeeld (KSČM) de website van een partij om het 'officiële' standpunt te achterhalen, wanneer het door interne strijd onduidelijk is wat het standpunt van de partij is.

Om een geschikt meetinstrument te ontwikkelen uit het artikel van Kopecký en Mudde om hiermee ook andere partijen te kunnen plaatsen in het model, zijn de bevindingen die zij in een lopend verhaal doen in een tabel opgenomen, om te onderzoeken of hier een bepaald patroon in zit. Met deze analyse wordt structuur in de redenering van de auteurs gebracht. Alleen de partijen bij welke zij beargumenteren waarom zij op een bepaalde manier zijn ingedeeld, zijn in de tabel opgenomen. Zie hiervoor bijlage I.

Het is altijd de vraag of standpunten ingenomen door een partij of politicus ingegeven worden door ideologie of strategie. Kopecký en Mudde stellen in hun artikel dat het eurofiele of eurofobe profiel van een partij met name afhangt van de ideologie en dat de keuze voor EU-optimist of EU-pessimist eerder afhangt van de strategie. Deze stelling kan gebruikt worden om het gedrag van een partij te verklaren, afhankelijk van de context.

3.3 Analysemethode

Als middel om de bronnen te analyseren is het nodig een overzicht te hebben waaruit blijkt wat voor uitspraken nu precies als eurofiel of eurofoob, EU-pessimistisch of EU-optimistisch ingedeeld kunnen worden.

Uit de op basis van het artikel opgestelde tabel in bijlage I blijkt dat de redenen om een partij op een bepaalde plaats in het model in te delen erg verschillend kunnen zijn. Wat wel duidelijk wordt, is dat een partij als eurofiel wordt ingedeeld op het moment dat deze bereid is om soevereiniteit over te dragen aan de EU (blijkbaar onderschrijft een partij daarmee de kernideeën van de EU). Ook uit de andere bronnen (Taylor, Bârganoanu, Radu, & Negrea-Busuioc) blijkt telkens dat soevereiniteit een belangrijk concept is bij het thema eurosceptis. Zoals beschreven noemen Kopecký en Mudde als eurofiel kenmerk van partijen voorkeur voor een geïntegreerde liberale markteconomie.

Door analyse van de beschreven bronnen zijn twee tabellen opgesteld, waarmee het bronmateriaal geanalyseerd kan worden. In deze tabellen wordt een overzicht gegeven hoe beweringen over het thema Europa in het model van Kopecký en Mudde kunnen worden ingeschaald door deze te categoriseren. Het is zögezegd de bril waarmee het bronmateriaal bekeken wordt. Tabel 3 beschrijft uitspraken die duiden op steun of afwijzing van de kernideeën van Europese integratie (diffuse steun), tabel 4 beschrijft uitspraken die duiden op steun of afwijzing van het huidige functioneren of de inrichting van de EU (specifieke steun). In de tabel zijn aan de linker- en rechterzijde korte aanduidingen van de categorie opgenomen.

	Eurofoob	Eurofiel	
D1-	Tegen overdracht (op welke manier dan ook) van soevereiniteit naar EU	Voor overdracht (op welke manier dan ook) van soevereiniteit naar EU	D1+
D2-	Europese integratie is niet in ons belang, dient de belangen van anderen	Europese integratie is wel in ons belang	D2+
D3-	Tegenstander van geïntegreerde markteconomie	Voorstander van geïntegreerde markteconomie	D3+
D4-	Europese integratie bedreigt onze nationale cultuur/ identiteit	Europese integratie verrijkt onze nationale cultuur/ identiteit	D4+

Tabel 3 Beweringen die getuigen van diffuse steun voor Europese integratie, of deze afwijzen

	EU-pessimist	EU-optimist	
S1-	De EU kost ons geld/ is te duur. Levert te weinig op	De EU levert ons geld/veiligheid/anders op. De EU is niet te duur/ de EU moet over meer middelen kunnen beschikken	S1+
S2-	De EU is te bureaucratisch	De EU heeft ambtenaren en instanties nodig om zijn taken goed te kunnen uitvoeren	S2+
S3-	De EU is te groot geworden	De EU moet uitgebreid worden/ huidige omvang is goed	S3+
S4-	De EU zou alleen uit bepaalde landen moeten bestaan	Iedereen is welkom in de EU	S4+
S5-	Betutteling vanuit 'Brussel', de EU mag zich alleen bemoeien met wetgeving indien dit echt noodzakelijk is voor samenwerking. Europa moet zich niet met onze nationale wetgeving op het gebied van X bemoeien (bijvoorbeeld cultuur) bemoeien.	Het is goed dat ernaar gestreefd wordt wetgeving in Europa te homogeniseren	S5+

Tabel 4 Beweringen die getuigen van specifieke steun voor de EU, of deze afwijzen

4 Analyse

De analyse bestaat uit vier delen: een contextanalyse, een kwalitatieve analyse, kwantitatieve analyse en een laatste paragraaf waar beperkingen worden besproken en suggesties worden gedaan voor mogelijk vervolgonderzoek.

4.1 Contextanalyse

Een analyse laat zien hoe verschillende zaken samenhangen en hoe de structuur in elkaar zit. Met een contextanalyse wordt de omgeving, of de situatie van het onderzochte geanalyseerd en zo maakt deze het mogelijk om bronnen op een correcte wijze te interpreteren.

4.1.1 Oprichten van een politieke partij in Nederland

Een politieke partij moet een vereniging zijn met volledige rechtsbevoegdheid. Indien men onder een partijnaam wil meedoen aan de verkiezingen (deelname met een blanco lijst is ook mogelijk), moet een partij deze op voorhand laten registreren bij het centrale stembureau. Verder dient er op de dag van de kandidaatstelling een kandidatenlijst te worden ingeleverd tevens bij het centrale stembureau, voor de Tweede Kamerverkiezingen is dit in 's-Gravenhage gevestigd. (Rijksoverheid, 2017)

4.1.2 Oprichten van een politieke partij in Duitsland

Evenals in Nederland, is in Duitsland een politieke partij een vereniging. Om te kunnen deelnemen aan verkiezingen, moet een politieke partij in Duitsland echter aan andere voorwaarden voldoen dan in Nederland, blijkt uit een artikel van Oskar Niedermayer uit 2014. Zo kan een politieke partij in Duitsland alleen worden opgericht op een bijeenkomst waarbij wordt besloten tot oprichting van de partij en waarbij tevens een programma en statuten worden vastgesteld. Daarnaast moet er een partijbestuur gekozen worden, welke bestaat uit ten minste drie personen. Het functioneren van de partij moet democratisch zijn; in de grondwet staat hierover het volgende: "*Die innere Ordnung der Parteien muss demokratischen Grundsätzen entsprechen*" (Art. 21 Abs. 1 Satz 3 GG). In de Parteiengesetz staan hierover nadere bepalingen; zo moet onder andere elke twee jaar een nieuw partijbestuur gekozen worden, moeten leden van de partij de mogelijkheid hebben invloed uit te oefenen binnen de partij en moeten kandidaten volgens een democratisch proces gekozen worden. Het ligt voor de hand dat deze bepalingen voortvloeien uit de bewogen geschiedenis van Duitsland. Verder kunnen alleen natuurlijke personen lid zijn van een partij, dat wil zeggen dat bijvoorbeeld stichtingen geen lid kunnen zijn, zoals dit bij de PVV wel het geval is.

4.1.3 Partijgeschiedenis en -structuur van de PVV

Teun Pauwels (2014) schrijft over de achtergrond van Wilders en de PVV: Geert Wilders verblijft vanaf zijn 17^e twee jaar in Israël (wat zijn interesse in het Midden-Oosten en zijn begrip voor Israël verklaart), tussen 1985 en 1990 werkt hij voor twee sociale instellingen en in 1990 wordt hij assistent bij de Tweede Kamerfractie van de VVD, waar Frits Bolkenstein zijn mentor is. In 1998 wordt hij zelf gekozen als parlements lid voor de VVD, maar in 2004 verlaat hij de VVD wegens onenigheid over zijn houding jegens moslims en start de 'Groep Wilders'. In 2005 voerde Wilders campagne tegen het invoeren van een Europese Grondwet omdat dit tot een verlies van soevereiniteit zou leiden en Turkije zo mogelijk lid zou kunnen worden van de EU. De PVV werd in 2006 officieel opgericht met als enige lid Geert Wilders, ter voorkoming van interne problemen. Hierna begon Wilders te radicaliseren en werd zijn islamofobie steeds groter.

Een iets andere nadruk legt Paul Lucardie (2013) bij het beschrijven van de geschiedenis van de PVV: de PVV wordt in 2006 opgericht door Wilders omdat hij de partijkoers van de VVD te links vond. Tijdens de campagne voor de Tweede Kamerverkiezingen dat jaar legt hij de nadruk op de islam. Ondanks het feit dat de partij slechts één lid heeft, brengen interne conflicten de partij geregeld in moeilijkheden. Wilders stelt zelf de kandidatenlijst en ook de verkiezingsprogramma's vast. De identiteit en onafhankelijkheid van Nederland worden volgens Wilders in gevaar gebracht door de EU en door de 'massa-immigratie'. Zijn boodschap is nationaal-populistisch van aard; dat blijkt ook wel uit de opvatting van Wilders dat er aan de ene kant een elite staat en aan de andere kant 'de gewone burgers'. De hardwerkende 'Henk-en-Ingrid' betalen de kosten voor massa-immigratie en voor de Europese eenwording. Volgens het verkiezingsprogramma 2010 zou er een diepe kloof bestaan tussen de opvattingen en belangen van burgers en die van de elite m.b.t. o.a. massa-immigratie, islamisering en de Europese superstaat. Gedurende haar bestaan wordt de PVV steeds linkser op sociaaleconomisch terrein, maar handhaaft zij haar rechtse positie op het gebied van culturele vraagstukken als immigratie, veiligheid en strafrecht. Vanaf 2012 kwam de nadruk meer te liggen op verzet tegen 'Brussel' en minder op te strijd tegen islam, hoewel die twee volgens Wilders in zekere zin bondgenoten zijn.

Over de structuur van de PVV schrijft Vossen (2017): de PVV heeft slechts twee leden: Geert Wilders en de Stichting Geert Wilders. Hiermee is de PVV het politieke vehikel van Wilders. Reden om de partij zo in te richten was het voorkomen van "LPF-toestanden": nadat in 2001 de leider van de LPF werd omgebracht de LPF uiteenviel in een aantal facties die elkaar

bestreden, daarnaast ontstond er een grote toestroom van leden met rechts-extreme opvattingen. Op deze wijze kan Geert Wilders zelf volledig de koers van de partij bepalen. Doordat de partij geen leden heeft, zijn er ook geen representanten van de partij in de maatschappij, maar dit wordt ruimschoots gecompenseerd door de inzet van sociale media, met name Twitter, alsook met de publiciteit die hij weet te genereren met zijn uitlatingen en zijn optreden in het parlement. Het gevolg hiervan is dat Wilders zijn strategie afstemt op de wensen van de media: conflict en sensatie. Door het ontbreken van leden is de PVV nogal amateuristisch en autocratisch. Vossen gaat zelfs zo ver dat hij Wilders een despoot noemt. Dissidenten worden snel ontslagen, of vertrekken zelf.

4.1.4 Partijgeschiedenis en -structuur van de AfD

Voor de Bundeszentrale für Politische Bildung heeft Oppelland (2017) een artikel geschreven over de AfD waarin hij de geschiedenis uitgebreid toelicht. Op 25 maart 2010 verklaarde Angela Merkel 's ochtends in de Bondsdag dat financiële hulp voor Griekenland slechts een laatste uitweg was; diezelfde avond ging zij op een EU-top akkoord met financiële steun aan Griekenland. Zij sprak toen van 'Alternativlosigkeit'. Dit verklaart dan ook de naam van de in 2013 opgerichte AfD (Alternative für Deutschland) daar er verscheidene economen waren die meenden dat er wel degelijk alternatieven waren voor deze financiële steun.

Hoogleraar macro-economie Bernd Lucke had hierin een belangrijke rol. Hij meende dat economen te weinig invloed hadden om de politiek te kunnen beïnvloeden. In 2012 werd de "Bündnis Bürgerwille" opgericht. Deze 'beweging die boven de partijen staat' bekritiseerde het beleid om de Euro te redden en verlangde inspraak van burgers over valutakwesties en soevereiniteit.

In het najaar van 2012 werd vervolgens de 'Wahlalternative 2013' opgericht, die samenwerkte met de Freie Wähler (partijlozen), om zo invloed op de politiek te kunnen uitoefenen. De teleurstellende resultaten leidden tot het besluit om een politieke partij op te richten.

De AfD werd in februari 2013 officieel opgericht. Dit is echter alleen de 'formele' oprichting, aangezien er reeds begonnen was met het oprichten van lokale afdelingen door Bernd Lucke en anderen. Volgens Berbuir Lewandowski & Siri (2015) heeft de concentratie op het opzetten van regionale afdelingen vermoedelijk mede geleid tot het snelle succes van de partij.

In 2013 deed de AfD voor het eerst mee aan de verkiezingen, in 158 van 299 kieskringen in Duitsland. Met 4,7% wist zij de kiesdrempel van 5% net niet te halen.

Tijdens de Bondsdagverkiezingen in 2013 was vooral de eurocrisis een belangrijk thema voor de AfD zo blijkt uit een artikel van Schmitt-Beck (2017). Bij de Landdagverkiezingen 2014 waren vooral familie, onderwijs, energie en immigratie belangrijk. Na de verkiezingen in 2014 ontstonden er steeds meer interne conflicten binnen de partij, die uiteindelijk tot een splitsing in de partij leidden. Hoewel er drie bestuursleden waren, was met name Bernd Lucke het gezicht van de AfD. Dat werd echter, na de Landtagswahlen 2014 waar men in het oosten grote successen behaalde, hoe langer hoe minder geaccepteerd door de Landesverbände in het oosten van Duitsland. Er ontstond een beweging die van mening was dat men de politieke ontevredenheid van PEGIDA-aanhangers serieus zou moeten nemen. Vooral Frauke Petry was hier een voorstander van. In 2015 behaalde de partij weer grote successen bij de Landtagswahlen en kandideerden zowel Bernd Lucke als Frauke Petry zich voor het ambt van eerste spreker. Lucke verloor, waarna hij de partij verliet en met hem ongeveer 20% van de leden, die meenden dat de partij te rechts geworden was.

De politieke meningsverschillen over de Europese vluchtelingencrisis in 2015 gaven de AfD een thema waarmee zij zich kon profileren waardoor de partij bij de Landtagswahlen weer op grote successen kon rekenen. Naarmate de vluchtelingencrisis afnam deed de AfD het ook minder goed in de peilingen, hoewel dit ook verklaard kan worden door toenemend gesteggel in de AfD onder meer over inhoudelijke punten, de strategie en tussen personen. In de loop van de tijd werd duidelijk dat de partij bestond uit drie vleugels: een rechtspopulistische, een nationaal-conservatieve en een pragmatische richting. Voorafgaand aan het partijcongres in april 2017 probeerde Frauke Petry de koers van de partij te verleggen naar een minder fundamenteel oppositionele koers, naar een meer gematigde koers om zo in de toekomst samenwerking met andere partijen in het parlement mogelijk te maken. De leden waren hier echter tegen en een dag na de verkiezingen in september maakte ze bekend niet te zullen toetreden tot de fractie van de AfD.

Organisatorisch gezien is de AfD, zo concludeert Vossen (2017), in tegenstelling tot de PVV, veel meer een klassieke partij met een partijorganisatie die bestaat uit leden, regionale en lokale afdelingen, een jongerenorganisatie en een partijbureau. De AfD heeft tevens een partijblad. Vossen noemt net als Opelland drie vleugels binnen de partij, hij spreekt echter van een christelijk-moralistische vleugel, een tegen de islam agerende nationalistische vleugel en op economische en monetaire politiek gerichte vleugel. Omdat deze verschillende vleugels binnen de AfD actief zijn, is het vaak niet precies te bepalen wat het standpunt van de partij nu precies is. Een voordeel van de diversiteit binnen de partij is dat kiezers met veel

verschillende opvattingen zich tot de partij aangetrokken voelen zoals eurosceptici, conservatieve christenen, islamofoben en nationalisten. Een nadeel hiervan is dat er geregeld interne spanningen in de partij zijn.

Het valt op dat, waar de PVV begon met als belangrijkste thema immigratie en later meer de aandacht vestigde op het thema Europa, de AfD begon als anti-Euro partij, waarbij het thema immigratie later steeds meer op de voorgrond kwam.

4.1.5 Krachtenveld waarbinnen de partijen opereren

In tabel 5 zijn de verkiezingsresultaten van VVD en PVV voor de Tweede Kamerverkiezingen van 2012 en 2017 naast elkaar gezet. Vossen (2017) stelt dat de PVV kiezers weet weg te trekken bij de VVD, hetgeen ook te zien is in de tabel. De strategie van de PVV blijkt dus goed te werken.

	Zetels verkiezingen 2012	Zetels verkiezingen 2017
VVD	41	33
PVV	15	20

Tabel 5 Zetelverdeling van enkele partijen in de Tweede Kamer. Aangepast van "Zetelverdeling Tweede Kamer 1946-heden" door Parlement en Politiek

In tabel 6 zijn de verkiezingsresultaten voor de Bondsdagverkiezingen 2012 en 2017 weergegeven. Hier is te zien dat de AfD een behoorlijk aantal stemmen heeft weten te behalen in 2017. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat mensen die hun mening niet vertegenwoordigd zagen in de politiek, zijn overgestapt naar de AfD. Een andere mogelijkheid is dat de AfD veel niet-stemmers heeft weten te motiveren om te gaan stemmen.

	Zetels verkiezingen 2013	Zetels verkiezingen 2017
CDU/CSU	311	246
SPD	193	153
Die Linke	64	69
AfD	Kiesdrempel niet gehaald	92
Bündnis 90/die Grünen	63	67
FDP	0	80

Tabel 6 Zetelverdeling partijen Bundestag. Aangepast van "Sitzverteilung im 18. Deutschen Bundestag" door Bundeszentrale für politische Bildung, 2013 en "Sitzverteilung im 19. Deutschen Bundestag" door Deutscher Bundestag, 2017

Met de Große Koalition van CDU/CSU en SPD is de AfD op dit moment de grootste oppositiepartij in het Duitse parlement.

Koen Vossen wijst erop dat in Nederland niemand met de PVV wil samenwerken, hoewel de PVV in 2010 wel gedoogpartner was van het kabinet Rutte I. De geïsoleerde positie van de partij heeft haar electorale positie echter niet geschaad: sinds 2015 is de partij in de peilingen

gestegen; in de meeste peilingen sinds 2016 is de PVV zelfs de grootste van het land. De PVV slaagt erin om kiezers die voorheen VVD stemden aan zich te binden. Een gevolg hiervan is dat partijen zoals VVD langzamerhand naar rechts zijn opgeschoven.

Vossen constateert dat de AfD sinds het vertrek van Bernd Lucke en het vaststellen van een nieuw partijprogramma in 2016 als een paria geldt en niemand de mogelijkheid heeft geopperd om de AfD ook maar enige macht te geven.. De CDU/CSU staat programmatisch het dichtst bij de AfD, maar men vindt de AfD niet respectabel. Samenwerken met de AfD zou tegenstrijdig zijn met de strategie van de CDU/CSU aangezien geprobeerd wordt de AfD klein te houden. Of CDU/CSU dit in de toekomst vol kan houden valt te bezien, omdat deze partij zich zo voor het vormen van coalities afhankelijk maakt van met name linkse partijen.

4.2 Verwerking van het bronmateriaal

De Twitteraccounts en verkiezingsprogramma's van de AfD en de PVV zijn nauwkeurig doorgespit op zoek naar stellingen en uitspraken met betrekking tot Europa. Er is gezocht naar respectievelijk Nederlandstalige en Duitstalige tweets, omdat het onderzoek de verkiezingen in deze twee landen betreft. Door te zoeken met de sleutelwoorden EU, Europa, Europees, Europese en EU, Europa, Europäische, Europäisches, Europäischen, Europäischem, Europäischer, Europas voor de accounts van respectievelijk de PVV en de AfD binnen vastgestelde periode (voor de PVV van 1 januari 2016 t/m 15 maart 2017 en voor de AfD van 1 januari 2016 t/m 24 september 2017), konden de relevante gegevens van Twitter worden opgehaald. Vervolgens zijn door handmatige bewerking tabellen gecreëerd met de resultaten. Nadat alle gegevens in tabellen geplaatst waren, konden de verschillende uitspraken en stellingen gecategoriseerd worden, volgens het in paragraaf 3.3 opgestelde categoriseringssysteem. De tabellen zijn bijgevoegd in de bijlage. Achter elke geanalyseerde uitspraak is een context gegeven (voor zo ver die niet duidelijk wordt uit het citaat) en daarnaast een analyse, met een verklaring waarom het betreffende citaat zo is gecategoriseerd. Nadat alle citaten waren gecategoriseerd waren, kon er naast een kwalitatieve analyse, een kwantitatieve analyse gemaakt worden.

Het bleek geregeld lastig te zijn om de uitspraken van partijen precies goed te categoriseren volgens de in paragraaf 3.3 opgestelde categorieën. De AfD schrijft bijvoorbeeld in haar programma: *"Der Euro ist für ein Wirtschaftsgebiet mit völlig unterschiedlich leistungsfähigen Volkswirtschaften eine Fehlkonstruktion."* (bijlage IV, B5) Hiermee is de AfD nog geen tegenstander van een geïntegreerde markteconomie, maar wel van de

muntunie. Dit getuigt van een gebrek aan specifieke steun voor de EU (EU-pessimisme), maar voor afwijzing van de muntunie is geen categorie opgesteld in paragraaf 3.3. Derhalve is de kwantitatieve analyse een tweede keer doorgevoerd met additionele categorieën die niet heel precies gespecificeerd zijn, zoals Kopecký en Mudde dat ook deden, hoewel in dit onderzoek wel duidelijk is toegelicht waarom een uitspraak op een bepaalde wijze is gecategoriseerd. Op deze wijze kon het citaat hierboven, dat overduidelijk wel relevant is voor het onderzoek, wel worden meegenomen in de uitwerking, terwijl dit bij de eerste analyse als overig geclassificeerd zou worden. De tweede kwantitatieve analyse wordt wel besproken in dit hoofdstuk, maar de resultaten hiervan horen niet in de conclusie thuis, omdat deze niet verkregen zijn volgens de methode die in het theoretisch deel werd beschreven. De vraag rijst of de in paragraaf 3.3 opgestelde categorieën te beperkt of te specifiek waren en dit is blijkbaar het geval. Het is raadzaam om bij een vervolgonderzoek de categorieën abstracter te formuleren teneinde te voorkomen dat relevante citaten niet worden meegenomen. Het zal desondanks lastig blijven om uitlatingen als "*PVV op 1 Nederland op 1 Stop de terreur Stop de EU Stop de islam Kies voor Vrijheid! #PVVOPI*" (bijlage V, C17) in te delen, want hier wordt inhoudelijk niets gezegd, terwijl de categorisering toch op inhoudelijke uitspraken is gebaseerd.

De volledige tabellen met alle citaten, categorisering, toelichting, analyse en kwantitatieve uitwerking kunnen geraadpleegd worden in de bijlage.

4.3 Kwalitatieve analyse

Bij deze kwalitatieve analyse wordt een selectie citaten besproken om aan de hand hiervan enkele constatering te kunnen over het bronmateriaal. In de bijlage zijn alle tweets en zinsneden in een context geplaatst en geanalyseerd.

Wat meteen opvalt indien de tweets en partijprogramma's bekeken worden is het directe verband dat gelegd wordt door zowel PVV als AfD tussen Europese migratiepolitiek en aanslagen die in Europa gepleegd worden. Men probeert telkens de suggestie te wekken dat indien Europa zijn buitengrenzen zou sluiten voor migranten er geen aanslagen meer gepleegd zouden worden. Zo schrijft Wilders op Twitter "*Islamitisch geweld in Europa. Geïmporteerd. Polen snapt het. Hongarije snapt het. Tsjechië snapt het. Rutte niet.*" (bijlage V, C34) en de AfD plaatste: "*Die verantwortungslose Politik der Kanzlerin hinterlässt eine Spur des Leids in ganz Europa! #TrauDichDeutschland: #AfD*" (bijlage VI, D3) met hierbij een afbeelding met terroristische aanslagen gepleegd in Europa in 2017, met de aantallen doden en gewonden

hierbij opgesomd. In het oog springen ook meteen de verwijzingen naar Mark Rutte en Angela Merkel, op dit kenmerk wordt later nader ingegaan.

Beide partijen plaatsen geregeld links op hun Twitteraccount, maar Geert Wilders plaatst vooral links naar artikelen uit de Telegraaf met een controversieel commentaar erbij, waarschijnlijk om zich hiermee in de kijker te spelen. Dat is goed te verklaren met de visie van Vossen dat Wilders zijn strategie heeft aangepast aan de wensen van de media. De AfD plaatst ook geregeld links, maar dan vaak naar artikelen geschreven door vooraanstaande politici van de partij. Dit duidt erop dat de strategie van de AfD een andere is dan die van de PVV, niet op sensatie en controversie gebaseerd om zo media-aandacht te genereren, maar eerder gericht op inhoud. Dit kan verklaard worden door de eisen die gesteld worden aan politieke partijen in Duitsland, namelijk dat deze democratisch functioneren. Het houden van partijcongressen, hebben van leden, hebben van een partijbureau zijn allemaal factoren die maken dat het hebben van voldoende inhoud noodzakelijk is. Een andere verklaring voor het inhoudelijk meer ontwikkelde karakter van de AfD kan gevonden worden in de oprichting van de partij als 'professorenpartij' die ook daadwerkelijk invloed wilde uitoefenen op de politiek.

De toon van de berichten die door de beide partijen worden geplaatst verschilt: de AfD is over het algemeen veel gematigder, Wilders is direct en ronduit bot:

Geert Wilders heeft geretweet AD.nl Mooi. En dus géén visumvrij reizen voor de Turken. En nóóit lid van de EU. En opzouten met die gestoorde Erdogan. Geert Wilders heeft toegevoegd,AD.nl Geverifieerd account @ADnl Erdogan weigert wetgeving aan te passen in ruil voor visumvrij reizen <http://s.ad.nl/4295716> (bijlage V, C18)

En:

#Gauland: Das #EU-#Türkei-Abkommen ist eine Blamage für #Europa <https://www.alternativefuer.de/2016/04/04/gauland-das-eu-tuerkei-abkommen-ist-eine-blamage-fuer-europa/> ... #AfD (bijlage VI, D13)

In het artikel dat hier door Alexander Gauland is geplaatst, wordt Merkel ervan beschuldigd dat zij heeft toegegeven aan de Turkse president Erdogan. Het bekritisieren van de bondskanselier dan wel de minister-president is iets wat beide partijen zeer geregeld doen:

Ahhh en daar is Rutte! Druk bezig zijn ziel en ons land te verkopen aan de EU. (citaat C43)

33% van de Twitterberichten van Wilders gingen over Rutte en 31% van de Twitterberichten van de AfD ging over Merkel. Dit gegeven past heel duidelijk bij het populistische karakter

van de beide partijen, zij bekritisieren zo wat in hun ogen de 'politieke elite' is en plaatsen zichzelf daar als alternatief tegenover. Merkel en Rutte staan op deze wijze voor het grotere geheel van de 'politieke elite'; dit is een klassieke retorische stijlfiguur: de synecdoche. Een ander populistisch kenmerk dat duidelijk is waar te nemen bij beide partijen is het regelmatige pleiten voor directe democratie, hoewel dit niet heel direct in verband wordt gebracht met het thema Europa.

Het thema immigratie wordt door Wilders echter wel geregeld met Europa en de EU in verband gebracht, hetgeen overeenkomt met de indeling van Wilders als nationaal-populist. Dit wordt bijvoorbeeld duidelijk uit de volgende tweet:

Ze zijn verleden tijd. De laatste dagen van de EU.NL uit de EU. Weer baas over ons eigen land, ons eigen geld en onze eigen grenzen. (bijlage V, C5)

Waarin 'baas over eigen grenzen' geïnterpreteerd moet worden als de wens om als natie zelf het grensbeleid te kunnen bepalen; wederom is dit een stijlfiguur: metonymie en meer specifiek een concretum pro abstracto. Tevens blijkt uit deze tweet de sterke wens voor meer soevereiniteit. Dit is een thema dat de AfD ook geregeld aansnijdt, maar toch op een wat mildere en meer beargumenteerde wijze:

Die Zukunft Europas liegt nicht in der EU in ihrem jetzigen Zustand und auch nicht in ihrer weiteren Zentralisierung, sondern in einem Europa souveräner Staaten, die partnerschaftlich zusammenarbeiten. (bijlage IV, B6)

Samenvattend kan gesteld worden dat de PVV zeer kritisch is op de EU en hier op vrij onsubtiele wijze voor uitkomt en dat de AfD, hoewel zij hun bedenkingen hebben bij de EU, hier toch wat gematigder over denken en zich hierover genuanceerder uiten. De standpunten van de AfD worden doorgaans onderbouwd, bijvoorbeeld met een artikel op hun website; Wilders plaatst vrijwel zonder uitzondering kreten zonder verdere argumentatie, soms in reactie op een krantenartikel. Vermoedelijk is zijn doel hierbij media aandacht genereren. Opvallend is het taalgebruik van Wilders, dat erg direct is en waarin hij regelmatig stijlfiguren gebruikt.

4.4 Kwantitatieve analyses

4.4.1 Eerste kwantitatieve analyse

Na analyse van de verzamelde gegevens met de categorieën zoals opgesteld in paragraaf 3.3 kan de volgende tabel worden opgesteld, hierin wordt het aantal citaten dat volgens de

categorieën is ingedeeld als percentage van het totale aantal Europa en EU gerelateerde citaten weergegeven.

	Diffuse kritiek (Eurofoob)	Diffuse steun (Eurofiel)	Specifieke kritiek (EU-pessimist)	Specifieke steun (EU-optimist)
PVV Twitter	14,0%	0,0%	9,3%	0,0%
PVV Programma	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
PVV Gemiddeld	57,0%	0,0%	4,7%	0,0%
AfD Twitter	0,0%	0,0%	23,1%	0,0%
AfD Programma	23,5%	0,0%	29,4%	0,0%
AfD Gemiddeld	11,8%	0,0%	26,2%	0,0%

Tabel 7 Steun en kritiek eerste analyse

Opvallend is dat geen van beide partijen enige vorm van steun voor de EU uitspreekt. Wat ook opvalt is dat uitspraken gerelateerd aan de EU en Europa in het PVV programma voor 100% eurofoob zijn, dit kan verklaard worden doordat hier slechts één stelling over Europa in staat. Het zou beargumenteerd kunnen worden dat het PVV programma daarom niet zou moeten worden meegenomen in de analyse, aan de andere kant is dit een zeer duidelijk statement. Daarom is het PVV programma wel in de analyse meegenomen. Op grond van de tabel kan meteen worden uitgesloten dat de AfD of de PVV als euro-enthousiastelingen kunnen worden beschouwd. Maar om preciezere uitspraken te kunnen doen over de positie van een partij en het standpunt van een partij ten opzichte van andere partijen te kunnen bepalen, zijn deze percentages niet genoeg. Er moet een uitspraak gedaan kunnen worden *in hoeverre* een partij eurofiel, eurofoob, EU-pessimist of EU-optimist is. Daarvoor wordt hier voorgesteld om partijen aan de hand van de volgende tabel in te delen:

Indeling	Percentage afwijzen/steun
Niet	0%
Beperkt	0 > 15%
Gematigd	15-25%
Tamelijk	25-45%
Zeer	45% >

Tabel 8 Mate van afwijzing en steun

Hierbij wordt voor de uiteindelijke inschaling van de partij de hoogste normering gebruikt. Bijvoorbeeld: een politieke partij A geeft 33% diffuse steun voor de EU en 7% specifieke steun. De partij wordt dan ingedeeld als tamelijk euro-enthousiast. Een politieke partij B geeft 14% diffuse steun voor de EU en 3% specifieke kritiek. De partij wordt ingedeeld als beperkt eurosceptisch.

Bij deze indeling is geen rekening gehouden met tegenstrijdigheden. Indien er een partij zou bestaan (hoewel onwaarschijnlijk) die zowel veel diffuse steun, als diffuse kritiek uit, zou bijvoorbeeld de hoogste percentuele waarde genomen kunnen worden, deze tegenstrijdigheid zal dan echter niet goed tot uiting komen in de classificatie van de partij.

Als we tabel 8 over de gegevens in tabel 7 leggen ontstaat het volgende beeld:

	Eurofoob (diffuus)	Eurofiel (diffuus)	EU-pessimistisch (specifiek)	EU-optimistisch (specifiek)
PVV	Zeër (57%)	Niet (0%)	Beperkt (4,7%)	Niet (0%)
AfD	Beperkt (11,8%)	Niet (0%)	Tamelijk (26,2%)	Niet (0%)

Tabel 9 Mate van diffuse en specifieke steun of afwijzing

De PVV is zeer eurofoob, en beperkt EU-pessimistisch. De partij wordt daarom als zeer afwijzend t.o.v. de EU ingedeeld.

De AfD is beperkt eurofoob en tamelijk EU-pessimistisch. Derhalve wordt de AfD als tamelijk afwijzend tegenover de EU worden aangemerkt. Zij vallen beide dus in de categorie Euroafwijzers en niet in de categorie Eurosceptici.

4.4.2 Tweede kwalitatieve analyse

De tweede kwalitatieve analyse is gelijk aan de eerste, maar dan met uitgebreide categorieën. Zie deze ook in de bijlage.

	Diffuse kritiek (Eurofoob)	Diffuse steun (Eurofiel)	Specifieke kritiek (EU- pessimist)	Specifieke steun (EU- optimist)
PVV Twitter	20,9%	0,0%	16,3%	0,0%
PVV Programma	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%
PVV Gemiddeld	60,5%	0,0%	8,1%	0,0%
AfD Twitter	0,0%	0,0%	46,2%	0,0%
AfD Programma	23,5%	5,9%	64,7%	5,9%
AfD Gemiddeld	11,8%	2,9%	55,4%	2,9%

Tabel 10 Steun en kritiek tweede analyse

Opmerkelijk is dat met uitbreiding van de categorieën de specifieke kritiek die gevonden wordt bij de AfD wordt verdubbeld. Verder is te zien dat er plotseling ook diffuse steun kan worden gevonden in het AfD programma. Bij analyse van het PVV Twitteraccount neemt de specifieke kritiek met 7% toe.

Vervolgens wordt wederom met tabel 8 bepaald hoe de partijen ingeschaald moeten worden, hieruit ontstaat tabel 11.

	Eurofoob (diffuus)	Eurofiel (diffuus)	EU-pessimistisch (specifiek)	EU-optimistisch (specifiek)
PVV	Zeer (60,5%)	Niet (0%)	Beperkt (8,1%)	Niet (0%)
AfD	Beperkt (11,8%)	Beperkt (2,9%)	Zeer (55,4%)	Beperkt (2,9%)

Tabel 11 Mate van diffuse en specifieke steun of afwijzing

In de tabel is duidelijk te zien dat het grootste verschil met de eerste analyse is dat de AfD nu als zeer EU-pessimistisch wordt ingeschaald.

De PVV wordt wederom als zeer afwijzend t.o.v. de EU ingedeeld en ook de AfD wordt nu als zeer afwijzend t.o.v. de EU ingedeeld, een opmerkelijk verschil met de eerste analyse.

4.4.3 Beperkingen en suggesties voor verder onderzoek

Voor een vervolgonderzoek zou het raadzaam zijn om na te gaan hoe beweringen beter gekwalificeerd kunnen worden zodat zij binnen het raamwerk van Kopecký en Mudde gepast kunnen worden. Hoewel het model duidelijk is, is gebleken dat de uitwerking van het categorieënsysteem erg bepalend is voor de onderzoeksresultaten. Het hier gebruikte categorieënsysteem werkt, maar bepaalde uitspraken waarvan logischerwijs verwacht mag worden dat zij wel ingedeeld zouden kunnen worden met het categorieënsysteem, konden niet ingedeeld worden.

Vervolgens zou het, mits tijd en middelen dit toelaten, zeer interessant te zijn om het bronmateriaal uit te breiden, daar in dit onderzoek slechts een beperkte periode onderzocht is. Mogelijk zou het, in het geval van Twitterberichten, zelfs interessant zijn om niet slechts een beperkte selectie berichten te analyseren (zoals alle berichten die met Europa of de EU te maken hebben), maar om alle berichten binnen een bepaalde periode te analyseren. Het beperkte aantal tweets van de AfD (13) en het zeer beknopte verkiezingsprogramma van de PVV zijn tevens redenen om het onderzoek te herhalen met meer bronmateriaal.

Een ander punt om te overwegen is dat van het percentage kritische berichten op Twitter en het percentage kritische berichten in het partijprogramma, het gemiddelde is genomen en hiermee vervolgens de partijen zijn ingedeeld. In dit geval tellen beide bronnen dus voor 50% mee voor het eindresultaat. Afhankelijk van de invloed van een bron, zou deze zwaarder of minder zwaar kunnen meetellen bij de bepaling van het percentage kritische (of positieve) berichten. De indeling van de partijen zou dan gebeuren op basis van een gewogen gemiddelde.

5 Conclusie

Het onderzoek is uitgevoerd met als bronmateriaal de verkiezingsprogramma's van de AfD en de PVV en de tweets gerelateerd aan de EU en Europa die de partijen geplaatst hebben in aanloop naar de verkiezingen in 2017. Vervolgens is een werkdefinitie opgesteld van Eurosceptis, waarbij volgens het model van Kopecký en Mudde is gebleken dat er een onderscheid gemaakt moet worden tussen steun voor of afwijzing van de kernideeën van Europese integratie (diffuse steun) en steun voor of afwijzing van de wijze waarop de EU functioneert (specifieke steun).

		Steun voor Europese Integratie	
		Eurofiel	Eurofoob
Steun voor EU	EU-optimist	<i>Euro-enthousiastelingen</i>	<i>Europragmatici</i>
	EU-pessimist	<i>Eurosceptici</i>	<i>Euroafwijzers</i>

Tabel 12 Typering van partijstandpunten tegenover Europese integratie. Aangepast van *Populist Radical Right Parties in Europe* p. 162, door C. Mudde, 2007, Cambridge: Cambridge University Press

Vervolgens is dit abstracte theoretische concept geoperationaliseerd door een categorieënsysteem te ontwikkelen waarmee het bronmateriaal bestudeerd is. Daarna is er zowel een kwalitatieve, als een kwantitatieve analyse gemaakt van het bronmateriaal. Uit de kwalitatieve analyse bleek dat de PVV zeer kritisch is op de EU en hier op vrij onsubtiele wijze voor uitkomt om hiermee media-aandacht te genereren en dat de AfD, hoewel zij hun bedenkingen hebben bij de EU, hier toch wat gematigder over denken en zich hierover genuanceerder uiten. Opvallend is het taalgebruik van de PVV, dat erg direct is en waarin regelmatig stijlfiguren worden gebruikt

Met de kwantitatieve analyse is bepaald welk deel van de uitspraken van de PVV en de AfD in het model kunnen worden ingedeeld. De resultaten zijn als volgt:

	Eurofoob	Eurofiel	EU-pessimist	EU-optimist
PVV	57,0%	0,0%	4,7%	0,0%
AfD	11,8%	0,0%	26,2%	0,0%

Tabel 13 Steun en kritiek, samengevat

Hieruit wordt afgeleid dat de PVV als zeer afwijzend t.o.v. de EU staat en dat de AfD tamelijk afwijzend tegenover de EU staat. Zij vallen daarmee beide in de categorie euroafwijzers en niet in de categorie eurosceptici. Gebleken is dat het zonder onderbouwing bestempelen van politieke partijen als 'eurosceptisch' een te eenvoudige voorstelling van de werkelijkheid is.

6 Bibliografie

- Bârgăoanu, A., Radu, L., & Negrea-Busuioc, E. (2016). The Rise of Euroscepticism in Times of Crisis. Evidence from the 2008–2013 Eurobarometers. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 16(1), 9.
- Berbuir, N., Lewandowsky, M., & Siri, J. (2015). The AfD and its Sympathisers: Finally a Right-Wing Populist Movement in Germany? *German Politics*, 24(2), 154-178. doi:10.1080/09644008.2014.982546
- Caiani, M., & Guerra, S. (2017). *Euroscepticism, democracy and the media : communicating Europe, contesting Europe* Palgrave studies in European political sociology; Palgrave studies in European political sociology., Retrieved from <http://dx.doi.org/10.1057/978-1-137-59643-7>
- Kopecký, P., & Mudde, C. (2002). The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe. *European Union Politics*, 3(3), 297-326. doi:10.1177/1465116502003003002
- Mudde, C. (2007). *Populist Radical Right Parties in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Niedermayer, O. (2014, 2014-11-20). Voraussetzungen, Rechte und Pflichten von Parteien in Deutschland. Geraadpleegd van <http://www.bpb.de/politik/grundfragen/parteien-in-deutschland/197278/voraussetzungen-rechte-und-pflichten>
- Oppelland, T. (2017, 2017-06-05). Alternative für Deutschland. Geraadpleegd van <http://www.bpb.de/politik/grundfragen/parteien-in-deutschland/211108/afd>
- Pauwels, T. (2014). *Populism in Western Europe : comparing Belgium, Germany and the Netherlands*. London ;: Routledge.
- Rijksoverheid. (2017). Kieswet. Geraadpleegd van <http://wetten.overheid.nl/BWBR0004627/2017-12-01>
- Rydgren, J. (2007). The Sociology of the Radical Right. *Annual Review of Sociology*, 33(1), 241-262. doi:10.1146/annurev.soc.33.040406.131752
- Schmitt-Beck, R. (2017). The 'Alternative für Deutschland in the Electorate': Between Single-Issue and Right-Wing Populist Party. *German Politics*, 26(1), 124-148. doi:10.1080/09644008.2016.1184650
- Taylor, P. (2008). *The end of European integration: anti-europeanism examined*. London: Routledge.
- Trouw. (2016). Verkiezingsprogramma PVV past op A4-tje. Geraadpleegd van <https://www.trouw.nl/home/verkiezingsprogramma-pvv-past-op-a4-tje~ada5e3a0/>
- Vossen, K. (2017). Die Partei voor de Vrijheid und die Alternative für Deutschland im Vergleich *Stinknormal? Die rechtspopulistische Herausforderung in den Niederlanden und in Deutschland* (pp. 37-53). Münster: Waxmann.